

Fiatalok rács mögött

Körforgás

Sokan hinnék azt, hogy a fiatalok börtöne inkább nevelőintézet, mint klasszikus büntetés-végrehajtási létesítmény. A fogvatartottaknak, a szakembereknek azonban nincsenek illúziók az intézmény hatásait illetően.

Fotó: MTT

KÉTSZER NYOLCEZER

„Valaki belém rúgott egy nagyot a sétán. Egy asszony együtt érző arccal megállt mellettem: jaj, szégyényém, nagyon fáj? És annak a kislánynak szerinted nem fáj?” – V. 14 éves volt, amikor kiskorú társával 2000-ben megerőszkolták és megölték iskolatársukat, Kocsis Franciskát. Kilenc évre ítélték, a börtönben kamaszodott, néhány éve szabadult. Most kártérítésként milliókat kellene fizetnie a halott kislány apjának.

V.-nek gyakran jutott eszébe a halott kislány, nem volt szüksége arra, hogy emlékeztessék rá. Tudta, hogy meg kellene értenie, mi történt hármuk közt ott, az erdőben, de úgy érezte: nagyon össze kellene szednie magát, hogy szembe-

nézzen vele (lásd A gyilkosság című keretes írásunkat). Majd ha szabadul, és biztonságosabb körülmények közt lesz.

„A legmenőbb rablás miatt ülni. A lopás van a második helyen. Az én bűncselekményemet büntetik bent a leginkább. Mindent, ami gyerekkorúak ellen irányul. És hiába mondtam, hogy nem én öltem meg, nem hittek nekem. A gyűlölet céltáblája voltam, de az se esett jól, amikor félték tőlem. Nem mertek elaludni, nehogy vasszékkal agyonverjem őket” – komorodik el V. A magas, halk szavú lány legfeljebb negyvenöt kiló lehet: minden szót meggondol, mielőtt kiejti. Bizonytalanul beszél, árnyaltan és világosan fogalmaz. Huszonöt éve-

sen most kezdene új életet, de mindentől fél.

Az első időszak volt a legnehezebb: a Markóban három másik lánnyal ült előzetesben, akik csicskáltatták és bántották. „Fokozatosan durvult el e helyzet. Előbb csak mosnom kellett rájuk, ugrani, ha kértek valamit. Aztán elkezdődött a pszichés és fizikai terror. Ha nem volt elég forró a tea, kirúgták a kezemből. Anyámék csomagot küldtek be: mindent elvettek tőlem. Egyre többet és többet kértek, különben megfenyegettek, hogy megölik a családom. Pumpával szétverték a hátam. Hajkefével mosták a számat. Hosszan sorolhatnám” – a beszélőkre aztán rendbe szedték V.-t, hogy a szülei ne vegyék észre

a sebeit. V. dugdosta a sebes kezeit, anyja azonban észrevette, és rohant a nevelőtiszthez. A lányt különösen veszélyes minősítésére hivatkozva átmenetileg magánzárkába tették. „Ma már megvédeném magam, még ha a kedvezményembe kerül is” – mondja.

Ott töröm ketté

Pedig V.-t épp a kedvezmény tartotta életben: ezért nem ütött vissza, ha verték, ezért nem vett részt a brahikban, ezért nem tetovált vagy falcolt. Az elején mindennap a szabadulásban reménykedett; több év után törődött bele, hogy ülni fog. „A kedvezményvadászok, akik már elvesztették a kedvezményüket, rám szálltak, és folyton provokáltak. Nekifutásból megrúgtak, megütöttek. A börtönben a fiatal lányok a legbrutálisabbak, legkegyetlenebbek. Talán ők bírják legkevésbé a bezártságot.”

Három és fél év után szakadt el valami V.-ben. „Mélykútra kerültem, és már minden mindegy volt. Már benne voltam a dobiban is (egy doboznyi teafiltert tesznek egy pohár vízbe – V. Sz.). Nekimegyek bárkinek, ott töröm ketté, ahol a legvastagabb – gondoltam. De mégse tettem soha semmit, hiába volt elég a mindennapos megaláztatásokból. Gyűlöltek, megvetettek a bűncselekményem miatt.”

A legrosszabb az utolsó év volt. Hiába volt mindenkinek külön zárkája éjszakára, a kamerától senkinek nem lehetett nyugta, és kevés emberrel érintkezhetek. „Elvesztettem az önkontrollt és önmagamat. Nem tudtam, hogy a következő pillanatban összeesek-e, vagy megütök valakit. Nem érdekelt volna, ha valaki agyonver. Öngyilkos akartam lenni.”

V. hat év után kedvezményrel szabadult. „Nem tudtam úgy örülni, ahogy bent készültem rá. Szétdarálta a börtön az idegeimet. Az állandó félelem, ellenállás a társakkal, börtönőrökkel szemben agresszív és önrombolóvá tett.”

V. édesanyja szerint az első időben nem lehetett ránézni a lányára, mert azt hitte, rosszat akarnak neki, vádolják valamivel. „Folyamatosan védekezett, és pótolni kezdte az elmaradt tinédzserkorát. Olyan nyelvet beszélt, amit nem értettünk. Nem tudtunk segíteni neki,

A GYLKOSSÁG

2000. május 4-én M. és V. kirándulni hívta Franciskát. Miután megálltak, a fiú zoknit erősített Franciska szájához, kezeit kötéllel hátrakötözte (a kislány bal keze könyékig gipszben volt). Kirúgta Franciska lábait, majd lefogta, hogy ne mozdulhasson. V. letépte Franciska nadrágját és bugyiját, több alkalommal megerőszkolta barátnőjét egy láncos bottal, majd bordáinál ugyanezzel ütötte. M. kigombolta nadrágját, Franciska lábai közé térdelt, kérte V.-t, hogy forduljon el, de csak imitálta a nemi erőszakot. A hosszas bántalmazás után M. átvezette Franciska nyaka alatt a nuncsakut, és megfojtotta iskolatársát. M. a kislány gipszére ráírta: „game over”. Az Egészségügyi Tudományos Tanács közepes fokban korlátozottan ítélte az autisztikus személyiségjegyekkel bíró V.-t, a bíróság az elkövetés körülményei, annak durva módja, illetve amiatt, hogy iszonyatos testi-lelki gyötrelmeket okoztak Franciskának, figyelmen kívül hagyta ezt.

M. a bűncselekmény elkövetésekor kiskorú volt, rövid időre került csak átmeneti otthonba. V.-t 2000-ben kilenc évre ítélték. Habár hat évet letöltött, a történetnek még nincs vége: idén áprilisban a Fővárosi Bíróság elkövetőtársával együtt ötmillió forint megfizetésére kötelezte. K. Franciska édesapja azért indított nem vagyoni kártérítési pert, hogy a kislánya halálából fakadó kárait az elkövetőkkel és családjukkal téríttesse meg. A kislány édesapjának ugyanis mentális egészsége megrendült Franciska halála után, munkáját végezni nem tudta, ügyfélkörét elvesztette. Stiller Magdolna, V. jogi képviselője megérti az édesapa fájdalmát, és mélyen együtt érez vele. Szerinte bár a törvény csakugyan lehetővé teszi a kártérítést, úgy véli, V. a hatéves börtönbüntetéssel, családjá tönkrement anyagi helyzetével és a lány börtön utáni rossz pszichés állapotával már letöltötte a büntetését. (A gyilkosság körülményeiről és a perrel részletesen lásd: Különös kegyetlenséggel, Magyar Narancs, 2003. július 10.)

EMLÉKEK

Zsannett tavaly 15 évesen nyolc hónapot ült rablásért. „Délelőtt tizenegyor csináltuk meg, fél óra múlva már elkaptak. A nyomozók azt hazudták, hogy ha mindent elmondok, kiengednek. Meg hogy kamerafelvételeik vannak. Ügyvédünk persze nem volt jelen.”

Elza öt hónapot töltött egy vidéki börtönben, felnökkel. „Idegesített a látvány, a színtelenség, a plafon. A véce egy ronggyal volt eltakarva, és nagyon büdös volt. Tizennégyen voltunk egy zárkában, a többiek hallották, ha végeztem a dolgom. Ott ettünk, ahol szartunk.” Elza számára elviselhetetlen volt, hogy az egyórási sétán körbe-körbe kellett járni. Heti kétszer zuhanyozhattak. Ő volt az egyedüli fiatalos, de soha nem bántotta senki. „Fegyelmi járt volna érte.”

A lányok számára fontos, hogy ha meglátják őket az utcán, senki ne gondolja, hogy börtönben voltak, vagy hogy most javítóban. Habár Elza azt mondja, soha többé nem fog lopni, Zsannett szerint ez a mindenkori szociális helyzet függvénye. „Undorító, félelmetes, iszonyú volt a börtön, de nem tudom, hogy alakul az életem. Arra jó volt, hogy kiismertem az embereket. A börtönben az igazi személyiség jön ki mindenikből. De a börtön inkább megtör, mint keményít tesz.”

Zsannett épp az utolsó hónapban adta fel a kinti élet utáni vágyakozást. Befelé fordult, és semmi sem

érezte. „Nem fogadtam el, hogy ott vagyok. De elvesztettem az érdeklődésemet. Azt hittem, már örökre bent maradok.”

Csak rémálmaiban jön elő a magánzárka: „nagyon rosszul” viselkedett, ezért többször kapott 25–30 nap elzárást. „Egy véce nagyságú helyen, pici ablak, elviselhetetlen neonfény mellett kellett egész nap egy kocka alakú széken ülni. Nagyon hideg volt, ezért le se fekettem a földre. Délig vánszorgott az idő. Onnantól már láttam a nap végét. De a zárkában is így volt.”

Zsannett szerint többen bekattantak: őket aztán ledepózták, vagyis lekötözték egy ágyhoz, és 3-4 napig gyógyszerelték őket. „Aztán csak néztek maguk elé, folyt a nyáluk napokig.”

Egyikük se kapott csomagot, és családjuk nem is látogatta őket, pedig Zsannett nagyon jóban van a szüleivel. „Nem tudták megbocsátani, hogy az ő jó körülmények közt nevelkedett lányuk ide jutott. Nem tudom, miért, rossz társaságba kerültem. Mindig a romákhoz vonzódtam.”

Zsannett szabadulása után rettegett az emberektől, nem mert felszállni a villamosra. „Üldözési mániám volt, azt hittem, mindenki engem figyel, rajtam nevet, rólam beszél. Folyton sírtam. Ütöttem a falat, nem érdekelt a fegyelmi se.”

mert nem engedte. Az egyébként is autisztikus személyisége még jobban szétesett.”

V. rövid időket járt csak pszichológushoz: az elején hónapokig nem állt rendelkezésre pszichológus az adott börtönben, majd egy másik pszichológus a bíróságon kifogatva prezentált mindent, amit V. bizalmasan mondott. Onnantól V. – sok más fogvatartotthoz hasonlóan – attól tartott, a pszichológusok is zamzerek, akik a tőlük bevasalt információkat továbbadják. V. sem bűncselekményének megértésében és feldolgozásában, sem a gyerekkortól kezelt mentális betegségekben nem kapott szaksegítségét.

„Talán ha két-három évvel korábban jövök ki, most normalisabb lennék, nem lennének kontrollálhatatlan dührohaim, nem akarnék a legkisebb kudarcotól is öngyilkos

lenni, nem vagdosnám magam. De ha tudom bent, hogy itt kint az anyagi és pszichés helyzetem miatt még keményebb, már nem élek.”

V. szerint ahogy ő is a szabadulás után kezdett el falcolni, a szülein gyűlölet feszültség is ekkor robbant. A lányt megviselte, hogy szülei elváltak, és magát hibáztatja, hogy bár mindkét szülője dolgozik, a perre és a börtönre ráment a lakás és a házasságuk. Édesanyja

szertint lánya személyiségébe beépült mindaz, ami a börtönben az életét mentette. Tizenöt évesen ott szocializálódott, ott tanulta a társas együttélés formáit. „Az egyébként is sérült személyisége még jobban ellehetetlenült. De már rég nincs pénzünk kezelésre.”

Bűnözés, börtön, bűnözés

Bűnözés, börtön, bűnözés

„A brutalitás, a bezártság, a napi-rend monotonitása, a börtön túltelítettség, a programok hiánya és a személyzet nemtörődőmsége miatt a fogvatartott egyre rosszabb pszichés állapotba kerül” – olvasható Fliegauf Gergely börtönpszichológus Ránki Sárával közösen írt *Fogva tartott gondolatok* című könyvében. A népszerű börtönblogot is működtető Fliegauf szerint a rab az állandó gondoskodás következtében egy idő után hospitalizálódik, azaz elveszti önállóságát. Rombolóan hat a személyiségre a tétlenség is, ami a depressziós tünetek, az alvászavar kialakulásában is szerepet játszik. Személyisége többféle börtönártalomnak van kitéve: a bekerülés után föveszi a börtön értékeit és erkölcsi normáit. Súlyos deprivációt, a világtól való elszakítottaságot, szeretteitől való megfosztottságot él meg. Szabadulása után a külvilágban is a börtönviseltek reprezentánsa lesz, rabként viselkedik, pláne, ha ezt ösztönző közeggel találkozik. Gyakori az intézeti kör: a fogvatartott a bekerülés előtt más intézetben volt (pszichiátria, drogelvonó, állami gondozás), és szabadulása után is oda kerül vissza. Míg a nők a bebörtönzést a családtól való elszakítás miatt élik meg nehezen, a férfiak a világtól elzártságot fájlatják. A nők hajlamosabbak az elkövetésére, és hatékonyabban kifejezik érzéseiket, mint a férfiak.

2005-ben Tóth Herta kutatótársával azt állapította meg, hogy az életellenes bűncselekmény miatt fogva tartott nők 92 százaléka szenvedett el családon belüli erőszakot, férfiaknál ez az arány 42 százalék. Míg a férfiakat elsősorban gyerekkorukban bántalmazták, a nők fizikai és szexuális abúzus áldozatai is voltak, és túlnyomó többségük felnőttkori partnerkapcsolatában is szenvedett el fizikai bántalmazást.

A volt fogvatartottnak a börtönből kikerülve nemcsak a pszichés

megterheltséggel, hanem a mindennapi megélhetéssel is meg kell küzdenie. „A szociális ellátórendszer nincs felkészülve a szabadulókra. Van olyan kategória, hogy hajléktalan vagy szenvedélybeteg, de nincs olyan, hogy börtönből szabaduló. Tiszta erkölcsi hiányában szinte lehetetlen elhelyezkedni: legutóbb egy bonctermi takarító álláshoz is erkölcsi bizonyítványt kérték” – mondja Mészáros Mercedes. A fogvatartottakat és szabadulókat támogató Váltó-sáv Alapítvány vezetője szerint a szabadulás krízishelyzet: akkor szembesülnek azzal, hogy a barátja elhagyta, hogy senki sem várja őket. Vagy várja, de mégsem úgy alakulnak a kapcsolatok, ahogy eltervezte. A társadalomba visszailleszkedés éveket vesz igénybe.

Ráadásul a börtönbe kerülők többsége már korábban is valamilyen szintű társadalmi kirekesztést élt meg, amit a börtön csak erősít. „A börtön gyakran elősegíti a másodlagos társadalmi kirekesztést, azaz a már kirekesztett emberek helyzetét további kirekesztő tényezőkkel súlyosbítja. A büntetés-végrehajtás olyan társadalmi és egyéni feltételeket reprodukál, amelyek újra a bűnözői életvitel feltételei hozzák létre.”

Nézzük a tényeket! Habár a közhiedelem szerint a szabadságelvonás révén csökken a bűncselekmények száma, a valóságban az összes bűnelkövető egyharmada már követett el bűncselekményt. A börtönben lévők fele visszaeső. A magyar börtönökben a fogvatartottak létszáma 2010 őszén 16 500 fő volt, a túlzásfokúság 140 százalékos. Egy fogvatartott napi ellátásá-

MINÉL ROSSZABB

Idén augusztus óta elrendelhető a fiatalkorúak elzárása. Szabó Máté ombudsman közelmúltbeli állásfoglalása szerint az elzárás aránytalanul és szükség-telenül korlátozza a fiatalkorúak személyi szabadsághoz és személyes biztonságához való jogát.

Az ombudsman szerint több alkotmányos joggal ellentétes az új rendelkezés, amely nem tekinti gyermeknek a fiatalkorút, és azt is lehetővé teszi, hogy a fiatalkorúra kiszabott pénzbírságot elzárásra változtassák. Szabó szerint a néhány napos elzárás nem-hogy javító, hanem épp ellenkezőleg, káros hatású lehet. Pszichés megterhelést okozhat, aminek következtében a fiatal még dacosabb, durvább lehet a társadalommal szemben, és valószínűbb, hogy újabb jogsértést követ el.

A Magyar Helsinki Bizottság több állami szervet megkeresett, hogy miként alkalmazzák a törvényi rendelkezést. Mivel a Belügyminisztérium nem válaszolt a kérdésükre, a Helsinki felteleezi, hogy nem készült hatástanulmány az intézkedés hatásairól és költségeiről. A fiatalkorúakat és a felnőttkorúakat el-

különítik az elzárás időtartama alatt, ugyanakkor egy válaszadó intézet e kötelezettségét csak formálisan teljesíti (a zárka közepére elhelyezett rács használatával). A fiatalokkal foglalkozó rendőrök és büntetés-végrehajtási dolgozók között van pedagógus vagy pszichológus végzettségű szakember, de hogy elég-e, az további vizsgálatot igényel. A fiatalkorúak oktatására az elzárást végrehajtó bv. intézetben kerülhet sor, az intézet azonban legfeljebb konzultációs lehetőségeket biztosít, egyébként az önálló iskolai felkészülés jellemző. A rendőrségi fogdán történő elzárás ideje alatti iskolai felzárkóztatásra a rendőrség egyáltalán nincs felkészülve.

Az emberjogi szervezet korábban aggasztónak találta, hogy a szigorodó büntetőpolitika és a kis értékű lopások esetén alkalmazható elzárások miatt tovább nő a börtönök túlzásfokúsága. A büntetés-végrehajtási intézetek eddig sem tartották be a törvény előírásait: nem ritkán a másfél négyzetmétert sem éri el az egy főre jutó mozgástér, holott férfiaknál 3, fiatalkorúaknál és nőknél pedig 3,5 négyzetmétert kellene biztosítani.

nak költsége nyolcezer forintjába kerül az adófizetőknek.

„A szabadulás után ördögi kör alakul ki: tiszta erkölcsi híján vagy szociális ellátásra szorulnak, vagy feketén dolgoznak, és nem fizetnek tévét, vagy visszaesnek, és újra bűnözni kezdenek. Ami újabb napi nyolcezer forintunkba kerül” – mondja Mészáros.

Az alsó ágy joga

„A börtönben betölthető szerepek száma viszonylag csekély. A fogvatartott-típusok és a megfelelő szerepvilágok leírásai, illetve a hierarchia felépítése térben és időben, illetve a különböző kultúrák között is nagyfokú egyeztet mutató” – írja Fiáth Titanilla a *Café Babel*ben. A börtönpszichológus

szerint a „váz” fentről lefelé, a menőkől/jógyerekektől a szolgálkig/ besúgóig többé-kevésbé állandó, a különböző szerepeket betöltő személyek kitérő folyamatos vita zajlik. A rabhierarchiában elért státusz folyton változó: a közösség dinamikáját éppen a „D. menő csávó!”, „K. egy bűdös köcsög!” típusú kijelentések korlátozott érvényessége adja. Fiáth szerint a „csicska”, „vamzer” kifejezéseket például soha senki nem mondja saját magára; azokat a cselekményeket, amelyekért a többiek megbélyegzik, az önbecsülésük védelmében igyekeznek kimagyarázni. „Tudom, hogy azt terjesztették rólam, hogy egy bűdös vamzer vagyok” – idéz Fiáth egy fiatalembert, aki elárulta a nevelőnek, hol rejtegetik a mobiltelefont a többiek. „Aztán mondtam,

hogy ismertek, gyerekek, teljesen be voltam állva a Rivótól (Rivotril), azért járt a pofám.”

Fiáth egy másik cikke szerint koránt sincs olyan nagy különbség a kinti és benti élet között, mint ahogy gondolnánk. „A pénz, a kapcsolatok, a család stabilitása mind olyan előnyök, melyek az egyén börtönkarrierjét nagyban meghatározzák.” A gyengébb fizikumúak, anyagi háttérrel nem rendelkezők gyakran elszántságuk hangoztatásával szereznek elismerést.

Nincs világos szabályrendszer arra vonatkozóan, hogy ki milyen szerepet tölt be a börtönben, kié az alsó ágy, és kié a fölső. „Az emberek állandó harcot folytatnak egymással az önmeghatározás jogáért.”

Varró Szilvia

ÉLET ÉS IRODALOM
 IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP
 Kedvezményes előfizetési díj 1 évre 15 500 Ft
 Megrendelhető a szerkesztőségben (1089 Bp., Rezső tér 15.)
 Telefon: 210-5149, 210-5159
 Fax: 303-9241
 e-mail: es@es.hu

A holt napi szám tartalmából:
 Ranschburg Jenő: A hatalom mómora
 Média törvény után (Koltay András, Székely János, Krzysztof Varga)
 Kapronczay Stefánia–Verdes Tamás: A gondnokság alá helyezett személy választójoga
 Ex libris Váncsa István
 Gárdos Péter tévékritikája: Fecseg a felszín

A zsidó intellektus – Halász László, Czeizel Endre, Venetianer Pál
szombat
 Interjú Felcsuti Péterrel
 A cionisták már a spájzban vannak
 Az 1% és a zsidók
 Szexpol a kocsmaszínházban
„A mítoszok igazságában hiszek”
 Interjú Mundruczó Kornállal

A Szombat januári számából
 A ZSIDÓ INTELLEKTUS
 Halász László, Czeizel Endre, Venetianer Pál
 Gadó János:
 Az 1% és a zsidók – 2010-ben
 Interjú Felcsuti Péterrel
 „A cionisták már a spájzban vannak...”
 – Visi Tamás Shlomo Sand könyvéről
 Interjú Mundruczó Kornállal
 Szántó T. Gábor:
 Szexpol a kocsmaszínházban
 Internet: www.szombat.org
 E-mail: info@szombat.org